

HQ
c6

KVINNANS ANSVAR

INFÖR NYA RÄTTIGHETER.

FÖREDRAG

AV

RICHARD STEFFEN.

—○—

P. A. Norstedt & Söner, Stockholm.

(I distribution.)

Pris 75 öre.

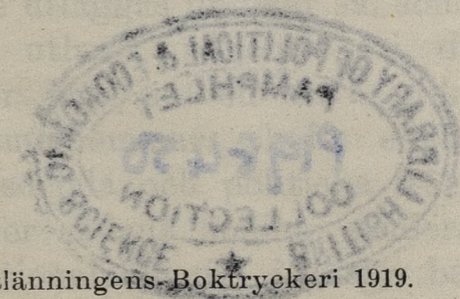
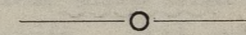
KVINNANS ANSVAR

INFÖR NYA RÄTTIGHETER.

~~~~~
FÖREDRAG

AV

RICHARD STEFFEN.

Visby, Gotlänningens-Boktryckeri 1919.

KVINNANS ANSVAR
INFÖR NYA RÄTTIGHETER

Detta föredrag hölls i Visby den 10 mars 1919 såsom det sista i en för kvinnornas politiska upplysning anordnad serie, som började med redogörelser av representanter för de tre stora politiska partierna om innebörden i dessa partiers program.

Vid början av denna föreläsningsserie yttrade en av de talare, som då uppträdde, att han med stor glädje hade hörsammat inbjudningen att inför detta ärade auditorium få utveckla sitt partis program. Och de andra två talare, som uppträdde samtidigt, sågo inte heller missbelåttna ut. Jag önskar livligt, i detta ögonblick, att jag kunde känna som de, så att jag också kunde förklara att det är med stor glädje jag går att tala över det ämne: *kvinnans ansvar inför nya rättigheter*, som blivit mig förelagt. Men tyvärr kan jag inte skryta av den allra lilla minsta ansats till munterhet inför min uppgift. Att på denna spik koka den välsmakliga soppa, som man möjligen väntat av mig, har jag under utarbetandet av mitt föredrag funnit vara mig omöjligt, och dessutom har situationen, sedan jag gav löfte om mitt biträde, i viss mån ändrat karaktär, så att mina ord nog komma att te sig ännu mera verklighetsfrämmande och bli ännu mer verkningslösa, än de annars kanske blivit. Antagligen har man tänkt sig, att texten skulle utläggas ungefär så, som man vanligen får höra den utlagd, någonting i denna stil: Vaknen upp kvinnor och utöven edra plikter såsom fullmyndiga samhällsmedlemmar; skaffa eder först och främst upplysning i sociala och politiska frågor; gå på alla föreläsningar över sådana ämnen, studera historia, statskunskap och nationalekonomi i långa banor. Be-

tänken det stora ansvar, som vilar på eder! Spring omkring i husen och agitera och värva proselyter. Vaknen upp . . . Bilda valföreningar och håll valmöten. Skaffa eder en självständig övertygelse och gå sedan mangrant (ja — mangrant skulle väl egentligen inte passa, efter det är fråga om kvinnor, men det är inte gott att få tag i något annat ord, alltså får gå för mangrant) gå mangrant till valurnorna och rösta . . . rösta ja, med . . . ja med vem? Här börjar det bli litet ömtåligt, så det är bäst jag avbryter denna deklamation.

Något sådant skulle jag väl kanske ha sagt, förstås inte så här klumpigt tillyxat utan i mera välvårdade och delikata ordalag. Jag kan emellertid inte säga något av detta eller ens något i den riktningen.

Vad först kunskap i politiska ting beträffar, så är det kanske litet för mycket begärt, att kvinnorna i något större antal skall kunna hux flux sätta sig in i alla dithörande förhållanden med samma.

Det är nämligen så, att kunskap i politiska och sociala ting inhämtar man mindre genom studier än genom erfarenheten. Visserligen kan man förbereda sig icke så obetydligt genom studier, men man får inte tro, att man kommer in i förhållandena genom ett par tre föreläsningar eller så. Skall man studera sig till sakkunskap, finns ingen annan utväg än att göra det grundligt och långsamt. Man får inte dra sig för att bli frågad och examinerad som en skolgosse eller skolflicka. Jag har sett efter, hur många lektioner jag brukar använda för elever i 6:e klassen, som skola gå ut med realskoleexamen, för att ge dem den nödvändigaste orienteringen. En kort historik och en översikt över den svenska statskunskapens elementer hava krävt 15 lekt. på den historiska utvecklingen, 35 på Sveriges historia från 1809 till våra dagar (varav det mesta upptages av den inre utvecklingen), och slutligen det nuvarande statsskicket och förvaltningen 15 lek-

tioner, vartill kommit några repetitionslektioner. Men hur ville man nu begära, att något avsevärt antal kvinnor skola ha tid och lust att sätta sig på skolbänken! Och som sagt, inga studier hjälpa härvidlag. Den enda kunskap av värde i detta fall är den, som man lever sig till, som man skaffar sig genom egen verksamhet i det offentliga livet. Och det kan nu inte ailla i lika hög grad, somliga ytterst obetydligt. Hur många av de röstberättigade männen är det i själva verket, som ha någon reda på statsmaskineriet? Skulle detta vara ett villkor för utövande av rösträtten, då skulle det minsann inte bli många, som skulle komma att anses värdiga att träda fram till valurnorna.

Det är sålunda det första jag har att säga: i avseende på kunskaper behöver kvinnan inte känna sig så fasligt tyngd av sitt ansvar. Hon behöver inte alls tänka så här: inte kan jag rösta, som vet så litet om grundlagar och kommunallagar och valsystemer och riksdagar och departement och huvudtitlar och utskott och tusen andra saker. Ty om man också kan allt detta så bra som det värsta konversationslexikon, så röstar man inte bättre och inte sämre för det. Som bekant ha vi lärt och kunnigt folk i alla partier, och vi ha olärt och okunnigt folk i alla partier, och den politiska trosbekännelsen beror inte alls på lärdomen eller okunnigheten. Så i det fallet vill jag bidra att avlyfta ett kanske tungt ansvar från kvinnans skuldror. Och här skall jag be, att de närvarande kvinnorna ville passa på att draga en lättnadens suck. För det händer, att det kanske inte blir tillfälle till någon mer under föredragets fortgång. Och dock är det även i ett annat avseende jag skulle vilja hemställa, om man inte kunde någon smula lätta på den ansvarskänsla, som troligen trycker kvinnans skuldror — jag törs inte säga *svaga* skuldror längre — i dessa dagar. I ett litet plakat utsänt av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt läses: »Kvinnor i Sveriges land . . . Det åligger Er att samvets-

grant sätta Er in i de kommunala och politiska frågor, som nu stå på dagordningen, så att Ni kunna avgiva Edra röster på grund av *självständig övertygelse*.

Självständig övertygelse?

Jag undrar ändå, om inte även detta är att begära för mycket, om man skall vara noga med ordens betydelse. Ty hur många av oss män är det, som äga en självständig övertygelse? Och vad menas egentligen med en självständig övertygelse? Det skall väl vara en övertygelse, som man vunnit genom eget självständigt tänkande eller åtminstone genom egen rik erfarenhet i livets skola. Och det vill väl de flesta av oss vuxna göra anspråk på att äga. Men är det inte märkvärdigt ändå, att de allra flesta personer med en viss solid inkomst eller förmögenhet eller högre samhällsställning eller annars lugn tillvaro i allmänhet omfatta konservativa åsikter. Deras »självständiga» tänkande leder dem nästan alltid till att söka bevara det bestående i största möjliga utsträckning. Fattigt folk däremot, i socialt lägre ställningar, bli ju vanligtvis mera oppositionellt stämde, bli radikala eller socialistiska eller omstörtare av ett eller annat slag. Men om det är så, att våra åsikter i så hög grad ledas av våra intressen, vart tar det då vägen med vår så kallade självständiga övertygelse? Icke heller genom studier förvärvar man i någon högre grad sina åsikter. I det man läser ser man gärna det man önskar se och föga annat. Så är det med studiet av såväl bibeln som av historien; i bibeln finner varje sekt stöd för sin lära; av historien lär sig varje åskådning vad den behöver. De åsikter man skaffar sig äro sålunda i de flesta fall resultatet av samhällsställning, uppfostran och andra yttre förhållanden. Man har de åsikter, som man önskar ha och som stämma överens med ens karaktär och sociala miljö.

De enda personer, hos vilka man med någon större sannolikhet skulle kunna söka självständighet i åsikter, det är sådana, som kommit till en åsikt, som strider

mot deras egna intressen. Om en egendomslös proletär blir konservativ, eller om en rik och förnäm man önskar en radikal förändring av samhällsförhållanden och egendomsfördelning — då kan man om dessa med någon rätt säga, att de ha en självständig övertygelse. Men egendomligt nog bli sådana personer ofta mycket överlägset behandlade av den s. k. realpolitikens representanter. De äro idealister och svärmare, som man inte har någon vidare användning för i praktisk politik, som lär vara så utmärkt, och som bland annat resulterat i det nuvarande övermåttan förträffliga tillståndet, som helt och hållet framkallats av realpolitikens store mästare.

Möjligen menar man med självständiga åsikter det samma som bestämda, *fast rotade* och *oryggliga* åsikter. Och det kan ju under vissa förhållanden vara en förtjänst att äga. Men å andra sidan: vad tycka vi om folk, som envist fasthålla vid en åskådning, som vi själva inte kunna omfatta? Ska vi vara uppriktiga, så äro vi inte så värst förtjusta i det. Bolsjevikerna ha också en mycket fast och bestämd åskådning; det ha alla ytterlighetsmän, men då vi själva stå på en annan sida, så förefalla oss dessa fasta åsikter som höjden av all galenskap. Fasta åsikter äro bra, när de överensstämma med våra egna, annars äro de av ondo.

Alltså, jag tror inte det är värt att fästa allt för stor vikt vare sig vid studier eller s. k. självständiga övertygelser, som noga besett inte alls äro några självständiga övertygelser, eller vid fasta, orubbliga åsikter, som vi inte tillerkänna något värde, då vi icke själva dela dem!

Härmed har jag ingalunda velat påstå, att vi inte skola ha några åsikter. Men jag har velat framhålla, att även om våra åsikter skulle vara litet obestämda, så är detta inte något så farligt fel. Ty de som ha sina bestämda åsikter, ha vanligtvis tagit dem fixa och färdiga, och det ligger i de flesta fall föga självständigt tankearbete bakom. Och det ligger inte heller

alltid en så obestridlig överlägsenhet i de bestämda åsikterna, att man inte kan vara mycket försvarad med att under vissa förhållanden ändra dem efter förändrade förhållanden.

Det finnes det, som är viktigare än både kunskaper och åsikter, och det är våra *ideal*, och då menar jag givetvis med ideal något annat och högre än åsikter och övertygelser. Dessa kunna, som jag sökt visa, i grunden vara ingenting annat än egoism; idealen äro det bästa inom oss, det som står kvar, då vi kommit bort från våra åsikter, d. v. s. våra personliga intressen och våra klassfördomar. Idealerna äro inte alltid så bestämt utformade, och sväva ofta i det blå fjärran. Men utan dessa drömmar är vårt liv krasst och eländigt, tomt och öde, dött och livlöst.

Det är helt naturligt, att då man skall sätta sig in i ett ämne som detta, som måste betraktas som ganska föga bearbetat, man söker uppslag och synpunkter hos andra, som kunde giva en något att fundera på, att instämna i eller vederlägga. Och det har jag också gjort. Jag har gått tillbaka ända till 1700-talet för att se vad man möjligen kunde haft att säga, till dem nämligen, som tänkt stort om kvinnan. Det fanns hos oss en diktare, som hette Tomas Thorild, en radikal omstörtare, som tyckes redan då hava önskat kvinnans fullständiga jämlikhet med mannen, så vitt man kan döma av hans aldrig fullbordade lilla skrift »Om kvinnokönets naturliga höghet» (1793). Jag har läst en hel digerbok på 468 sidor av fransmannen Michelet om »Kvinnan» (på svenska 1860). Jag har studerat engelsmannen JOHN STUART MILLS: *The subjection of women, Kvinnans underordnade ställning* (på svenska 1869). Och de innehålla ju åtskilligt både sannt och vackert. Särskilt är Mills bok det hittills fullständigaste och värtaligaste verk till förmån för kvinnans även politiska fullmyndighet, som någonsin sett dagen.

Men inte innehålla varken dessa verk eller andra, som jag ögnat i, någonting vidare om kvinnans *ansvar*, sedan hon nått den ställning, som hennes vapendragare önskade bereda henne. De ha hoppats det bästa. — Och detsamma måste sägas om en liten uppsats, som dock uppger sig handla om just det föreliggande ämnet, och som just bär denna titel *Kvinnoansvar och kvinnosträtt* av ELLEN KEY. Det är summa 6 1/2 sida. Men inte ens dessa handla om ämnet annat än i mycket begränsad omfattning. Så vitt jag kan förstå, är författarinnans mening den, att kvinnans uppgift nu mera än förr blir att *humanisera mänskligheten* genom att införa rätt i stället för makt, detta både inom det egna landet och i förhållandet mellan länderna, att nationalismen d. v. s. det betraktelsesätt, som ställer den egna nationens *makt* över andra nationers *rätt*, måste bort och därmed kriget — samt att detta alltså framförallt är kvinnornas *ansvar*, sedan de vunnit rätt och makt att inverka på händelsernas utveckling. Nå det kan jag i viss mån gå med på. Men detta yttrande lämnar föga ledning i den här i vårt land förefintliga politiska situationen. Mera ingående och positivt yttrar sig författarinnan ANNA LENA ELGSTRÖM i en bok *Samtal och brev* (1918), som jag lyckades få i händerna endast några få timmar före detta föredrags början, varför vad jag här kommer att säga icke är av hennes tankar påverkat, ehuru hon i vissa avseenden rent av tar ordet ur munnen på mig. Hon menar, att nu bör den speciellt kvinnliga livssyn göras gällande, »som i medlidandet, kärleken, offervilligheten och samarbetet ser livsfaktorer, utan vilka världen går under». Om kvinnornas insats kommer att märkas beror på, »i vad mån kvinnorna verkligen ha ett specifikt kvinnligt evangelium, ha speciellt kvinnliga fordringar, som de vilja ha tillfredsställda, i vad mån de äro fyllda av harm mot orättvisorna, de fruktansvärda brotten mot kvinnor och barn, som den nuvarande mans-

styrda världen negligerar. — — Även de olika politiska åskådningarna borde kunna enas i de för kvinnorna viktigaste frågorna. — — Fram med innehållet till den tomma korg vår fordran på rösträtt är: sexualreformer, pacifism, alla de speciella kvinnofrågorna — upp på arbetsprogrammet med dem! Veckla ut fanorna, så att världen får se, *vad* det är som kommer — plats för feminismen, icke blott som tom form, en papperslapp i valurnan, utan som ett nytt livsinnehåll, en ny livsåskådning, människokärlekens, moderlighetens evangelium.»

Uppgiften att humanisera mänskligheten är för visso stor och vacker, men frågan är, hur det skall gå till, och om det finnes någon som helst utsikt, att kvinnan skall kunna lyckas med en sådan uppgift. Har kvinnorösträtten en sådan betydelse, att vad som hittills varit omöjligt, det skulle nu kunna genomföras?

Ja, skulle detta vara tänkbart, då blir i sanning kvinnans ansvar stort. Står det i kvinnans makt att ändra samhällsförhållandena till något bättre och hon inte gör det, då är hennes ansvar så stort, att man rent av skulle kunna säga: allt ifrån den stund, då vår första stammoder Eva stod inför det ödesdigra trädet, kunskapens träd på gott och ont, har kvinnan aldrig stått i en allvarigare ställning än nu. Nu gäller det för henne att stiga fram och visa, vad hon kan uträtta. Allt står öppet, alla platser, nästan, kunna besättas av kvinnor. Kvinnorna äga flera röster än männen, och de kunna sålunda bereda sig större inflytande på utvecklingen än vi män. Låt oss nu också se, att kvinnan förstår att göra något bättre av samhället, än vi män förmått! Det är emellertid givet, att om något sådant över huvud taget skulle bli möjligt, så kan det inte gå i en handvändning. Samhället är en koloss, som det inte är så lätt att forma om. Och särskilt i våra dagar kan uppgiften synas hopplös. Att kvinnan inte helt plötsligt kan taga hela ansvaret för att vända världen rätt igen är självklart. Men

däremot kan hon icke hädanefter undandraga sig sin dryga del av ansvaret.

Ansvar ha vi nog alla och ha alltid haft, både män och kvinnor med eller utan rösträtt. Det brukar visserligen stundom sägas icke blott av kvinnor utan också, och kanske oftare, av män: att det är männen, som bära ansvaret för samhällets form, för de sociala förhållandena och den politiska utvecklingen, att det är männens åskådning, som tagit sig uttryck i lagar och institutioner, och att kvinnan därvid haft föga eller intet inflytande.

I så kategorisk form torde väl ändå detta betraktelsesätt vara falskt. Ty först och främst ha vi ju i historien haft en mängd kvinnor, som varit härskare, från Semiramis i det gamla Babylon och Kleopatra i Egypten till Elisabeth av England, Katarina II av Ryssland, Kristina av Sverige, Victoria av England och en mängd andra. Flera av dessa ha i härskargåvor kunnat mäta sig med de mest framstående män. Men inte ha de skapat om världen eller sina egna länder i någon riktning, som man skulle kunna kalla speciellt utmärkande för kvinnan. De stora religionsstiftare och förkunnare, som kommit med fridens och kärlekens religion, Kristus, Buddha, Franciskus, ha varit män. Men vid deras sida ha ju ock framträtt en mängd kvinnor som väckelsepredikanter, missionärer, martyrer och helgon, och deras inflytande har på sina tider varit stort. Och så vid sidan av alla dessa, vilkas namn vi känna, och som historien har uppenbarat för oss, — hur många ha icke haft ett inflytande i det fördolda, så stort, att då man icke kunnat förklara anledningen till en viss händelse, har man frågat efter kvinnan — *où est la femme?*

Jag kan sålunda ej gå in på det, att kvinnan skulle sakna ansvar för det förflutna. Det får hon nog dela med mannen. Det nya är det, att detta ansvar blir allom uppenbart. Hon kan icke längre vägra att

erkänna sitt ansvar, fortfarande naturligtvis i sällskap med mannen.

Det är väl inte orätt att påstå, att den situation vari kvinnan kommit genom den allmänna valrätten och valbarheten, lika för båda könen, träffat henne ganska oförberedd och icke blott henne utan samhället i dess helhet, alltså även oss män. Ty visserligen är ju arbetet för kvinnans fullmyndighet åtskilliga årtionden gammalt. Hos oss började det, kan man säga, med Fredrika Bremer, efter hennes amerikanska resa 1851, under vilken hon fått bevittna den då nyss påbörjade rörelsen i Förenta staterna för kvinnorösträtt och kvinnovalbarhet m. m., allt det som i våra dagar realiserats.

Men vad är några årtionden, då det är fråga om förberedande av en stor reform? Den behöver ju ofta århundraden för att mogna. Och naturligtvis ha tiderna arbetat så småningom även på detta. Det är ju ändå, åtminstone i västra Europa, bra länge sedan kvinnan köptes och såldes som en vara. Men däremot är det inte alls länge sedan kvinnan överhuvud taget blev myndig att råda över sig själv, besluta om sina egna personliga angelägenheter, vem hon ville gifta sig med, eller hur hon ville använda sina pengar. Nå, allt det där behöva vi nu inte gå in på.

Vi ha emellertid fått kvinnorösträtten nästan samtidigt med att den kom i England. Men vilken lång och ihärdig — delvis alltför energisk och stundom rent klandervärd — strid har inte kvinnan där fört och även åtskilliga berömda män där fört för kvinnans politiska fullmyndighet. I den anglosachsiska världen, både i Amerika och England, har också kvinnans ställning varit mycket stark. Även i saknad av rösträtt hava engelska och amerikanska kvinnor utmärkt sig för mycken självständighet, mod och företagsamhet. Engelska och amerikanska kvinnor ha som upptäcktsresande och turister djärvt och beslutsamt trängt fram nästan var som helst i de mest otillgängliga och farliga nejder.

Ja, jag vet kvinnliga engelska missionärer, som valt ut sådana platser, där ingen man vågat stanna, och förblivit på sin post i tjugo år.

Och så kom till sist kriget, som gjorde, att kvinnorna massvis fingo överta poster och arbeten, som dittills endast innehafts av män. Det fanns kvinnor, som utan manlig hjälp t. o. m. förestodo hästdepoter och instruerade kavallerister i ridning. Icke heller hos oss ha kvinnorna saknat företagsamhet eller organisationsförmåga. Vi ha åtskilliga vackra exempel därpå. Men på det hela taget kan väl dock sägas, att i självständighet och vana vid offentligt framträdande kunna våra svenska kvinnor icke mäta sig med Englands och Amerikas.

Jag vet nu inte, om Englands kvinnor, trots allt detta, vid det val, som nyss ägde rum, gjorde någon vidare självständig insats. Men säkert är, att valen icke gingo i den riktningen, som man skulle väntat och många önskat: att den valda parlamentsmajoriteten varit sådan, att man kunnat påräkna dess sympatier för en billig utjämning och ett fridsamt biläggande av stridigheterna i världen. Det blev det inte, utan tvärtom blev valet ett typiskt s. k. kakival, där maktpolitiska och nationalistiska synpunkter voro avgjort dominerande.

Nu får man visserligen taga i betraktande, att valet skedde omedelbart efter segern, och innan någon fred slutits, att de engelska kvinnorna liksom alla engelsmän blivit våldsamt förbittrade över de meningslösa Zeppelin-raiderna och U-båtsanfallen på handelsfartyg m. m. varigenom även en mängd kvinnor och barn fått sätta livet till. Detta hade ju givetvis icke kunnat hinna glömmas. Och det är mänskligt förståeligt, att lusten att straffa tyskarna skulle bli en övermäktig faktor vid valet. Men det har också erkänts, att det nuvarande parlamentet icke så synnerligen länge kan få anses som representativt för det engelska fol-

kets känslor och åsikter, utan att nya val tämligen snart måste ske. Kanske går det då på ett annat sätt.

Frågan är nu den, om de svenska kvinnorna stå rustade att på ett effektivt sätt deltaga i de val, som här stunda. Det tutas i öronen på kvinnorna från alla håll, att hon för allt i världen skall begagna sin valrätt. Och naturligtvis arbeta alla partier på att draga så många kvinnor som möjligt över på sin sida.

Men är nu detta överhuvud taget önskvärt? Det kanske icke hade skadat, om den frågan hunnit komma upp och debatteras, innan slaget står. Man har fattat det som självklart, att kvinnorna skola dela upp sig på männens partier. Men vad blir följderna därav?

Först och främst ha vi den ökade agitationen. Denna har hittills begränsat sig till männen, nu kommer den att utsträckas till kvinnorna, som då också kanske komma att gripas av den politiska partiyran. Nya sociala och politiska strider alltså, och kanske ännu hänsynslösare än förut! Ty efter kvinnan är eller anses vara mera känslomänniska än mannen, är det ju föga utsikter, att kvinnornas uppdelning på de tre politiska partierna skall kunna dämpa stridens bitterhet utan väl snarare skärpa densamma. Om också inte kvinnan hittills stått utanför politiken, så har hon dock kunnat existera som kvinna, så att säga, bredvid politiken. Kvinnorna ha haft eller kunnat ha gemensamma intressen, som knutit dem tillsammans, oavsett alla politiska ståndpunkter. En sådan föreningslänk har t. ex. varit just *Föreningen för kvinnans politiska rösträtt*. Säkerligen har denna förening varit ett om än svagt band mellan kvinnor av olika social ställning och olika åskådningar för övrigt och så till vida verkat i någon mån socialt utjämnande. Nu har denna rösträtt kommit, och nu — är bandet brutet.

Och vad bli följderna för samhället?

Om kvinnorna i jämna proportioner dela sig på de tre politiska partierna, så blir ju fördelningen av re-

presentanterna i riksdag, landsting, stads- och kommunalfullmäktige precis densamma som förut. Samma ombud bli valda, som när kvinnan ej alls hade någon rösträtt. Och resultatet blir i fråga om effektivt utövande av makten ± 0 ; den politiska ställningen är orubbad. Kvinnan har blivit en pjäs i det politiska schackspelet mellan männen. Endast det står kvar, att flere dragits in i valstriderna; ett mer eller mindre neutralt och utjämnande element har försvunnit. Bitterheten i de sociala striderna har blivit större. Men om kvinnornas röster icke komma i jämn proportion, utan t. ex. tillfalla ytterlighetspartierna, så måste också detta ha samma dåliga effekt: skärpning av striden.

Nu tycker man säkerligen, att detta är ett resonemang, som skulle anstå den argaste motståndare till kvinnorösträtten och kunde ha varit lämpligt vid ett högervalmöte, men inte på detta ställe, där det gäller inte längre *om* kvinnan bör ha rösträtt, utan *hur* hon skall använda den hon fått.

Ja — här står vi nu vid vad som enligt min mening är sakens kärnpunkt. Det kan naturligtvis inte vara min mening att yrka på, att kvinnan nu skulle underlåta att deltaga i valen, att hon nu inte skulle bli den fullmyndiga politiska medborgare, som hon strävat att bli.

Nej, *men det gäller för kvinnan att nu använda sina nya rättigheter så*, att den tavla jag nyss sökt upprulla över de eventuella skadliga följderna av kvinnans deltagande i det politiska livet blir oriktig, *att de som förespått idel skadliga verkningar härav få orätt. Och detta är kvinnans stora ansvar.* Om kvinnan skall få något verkligt, lyckligt inflytande på samhällsförhållandena genom sitt deltagande i det politiska livet, så borde detta enligt min mening kunna lyckas, endast om hon kastar männens partimärken över bord och går fram på egen farkost under egna flaggor. Hennes strävanden borde inrikta sig på att hålla ihop

samhället, inte att ytterligare klyva det. Det är gudklagat splittrat nog förut. Kommer nu kvinnornas splittring till, så brister ett av de få återstående banden. Det ser emellertid icke ut som om man hade någon vidare förståelse av denna fara.

Vad kan då och bör göras av kvinnorna? Och hur böra de uppträda? Det är klart, att jag endast kan framlägga *min* uppfattning av saken. Och om den inte kan omfattas av alla, kanske inte av många eller ens av någon enda, så är det i alla fall ett uppslag till en diskussion. Må man bemöta mig, visa med skäl och grunder, att jag har orätt. Och lägga fram bättre tankar och bättre förslag.

Kvinnorna borde enligt min mening ha sökt att tills vidare och i det längsta (om en längre avlägsen framtid är ej värt att bekymra sig), gå fram på en obruten front. Det borde ha arbetats ut ett särskilt kvinnoprogram, så beskaffat att åtminstone ett stort antal hade kunnat ansluta sig till detsamma. Det kunde hava varit något av filantropisk natur, av religiös natur, något om äktenskapslagstiftning, om bostadsfrågan, om barnavård eller annat sådant. Vad kvinnorna vilja i sådana avseenden, det skall inte jag säga, det skall kvinnan säga själv. Egentligen synes det mig att ingen man är fullt kompetent att yttra sig om kvinnans ansvar i det ögonblick, då hon som fullmyndig medborgare träder in i det offentliga livet. Själv borde kvinnan förklara, *om* hon vill göra något och *vad* hon vill göra. Om hon vill göra något annat än apa efter mannen och göra hans gärningar, kanske på ett ännu sämre sätt. Det borde en tusenstämmig kör av kvinnor stå upp i alla land och förklara: Nu är det vår tur att taga del i angelägenheterna, och se här hur vi vill ha det.

Nu är jag visst inte en sådan fantast, att jag tror det skulle vara någon möjlighet att på det sättet hålla tillsammans alla kvinnor. Det är jag fullt på det klara

med, att det är otänkbart. Men det borde åtminstone finnas ett så pass stort antal, att det bleve utrymme för *ett* sådant parti, som stode utanför och över de nuvarande partierna bland männen. Det finnes ju rum för tre stora partier bland männen. Då borde det väl bland de ännu talrikare kvinnliga valmännen finnas utrymme åtminstone för ett kvinnoparti, som satte såsom sitt märke, sin valparoll *de speciella kvinnliga ideerna och den politiska och sociala utjämningen och försoningen*. Och vem vet vad ett sådant parti i längden skulle kunna uträtta? Låt oss säga, att detta parti finge in ett antal representanter i olika offentliga korporationer jämnstort med något av de övriga politiska partierna. Detta är absolut ingenting, som är otänkbart. Det är ingen utopi utan kunde mycket väl genomföras.

Men det finnes också andra utvägar. I det nuvarande proportionella valsystelet har man tänkt sig möjligheten, att åtskilliga valmän inte skulle vilja sluta sig till något existerande parti, och därför finnes något, som kallas den fria gruppen (utan partibeteckning). Denna grupp har aldrig blivit någon verklighet. I praktiken har den inte förekommit. Kvinnorna kunde nu t. ex. ha kommit överens om så mycket, att bilda en sådan fri grupp; sagt som så: Vi vilja inte stärka partiväsendet. Vi sluta oss ej till de bestämda partierna, vi rösta med den fria gruppen. Var och en röstar på den kandidat eller de kandidater hon önskar på grund av personligt förtroende. *Vi rösta ej på samma personer alla, men vi rösta utan parti: den fria gruppens parti.*)* Jag undrar, om inte detta skulle vara

*) Den fria gruppen har visserligen en svaghet, som kan göra dess lista ineffektiv, men i samma mån väljarna talrikt gå fram med samma lista minskas faran att begagna den. Och för övrigt, huvudsaken är inte att få in en eller annan representant mer eller mindre, huvudsaken är den försonande avsikten.

en ganska lämplig form för kvinnans deltagande i valen. Många kvinnor komma att ivrigt sluta sig till partierna, men andra torde ha litet svårare att göra det. Utan tvivel ligger just *det personliga för kvinnan*. Hon känner sig mera böjd för att sluta sig till en person än till ett program. Och det finnes något riktigt och berättigat häri. Jag skulle alltså kunna tänka mig en självständig kvinnlig ståndpunkt på det sättet, att man slöte sig tillsammans och röstade, oberoende av parti-ståndpunkt, på vissa personer, män eller kvinnor, för vilka man hyste förtroende. Det bleve ett *det personliga förtroendets parti*. Kanske skulle på detta sätt kunna räddas åt det offentliga livet åtskilliga personer, som nu bliva uteslutna på grund av partiskrankorna och kotteriintressena.

Ty ofta är det nog så, att det inte är personlig heder och duglighet, som avgöra kandidatvalen, utan ganska små och begränsade synpunkter. Det är rent av ett självbedrägeri, att man tror de valda utses fritt av valmännen. I själva verket är valmännens frihet att välja synnerligen begränsad. Det lägges fram på valdagen åtskilliga listor att välja på, och utanför dessa finnes knappast någon möjlighet att gå. Man vill inte göra sig mödan att tänka själv och sätta ihop listor själv utan tar någon bland de framlagda. Folket väljer, säger man; ja, men inte bland personer utan bland papperslappar. Och vem har satt ihop listorna? Ja, det vet inte ens de flesta valmän. Och de som veta, hur listorna kommit till, äro vanligen mycket få, ibland några stycken, ibland kanske bara en enda. När allt kommer omkring, är det sålunda för varje parti bara ett par tre personer, eller t. o. m. en enda, som utsett ombuden. Alla de andra äro mer eller mindre vad man brukar kalla valboskap, sammanhållna av partibanden. Att på ett eller annat sätt lösgöra sig från partibanden anser jag sålunda vara kvinnans självständiga uppgift i valrörelsen, om hon skall ha någon.

Jag upprepar i korthet de möjligheter jag här utvecklat.

1. Man utarbetar ett självständigt kvinnoprogram, om vilket åtminstone ett stort flertal kvinnor kunna förena sig, inbjuder de kvinnliga väljarna att sluta sig till detta, och varför inte även de manliga. Helt visst skulle även många män komma att omfatta det.

2. De kvinnliga valmännen inom varje valkrets bilda ett parti, som röstar på personer, för vilka de äga förtroende oberoende av partiskrankor. Naturligtvis komma några män att sluta sig till detta.

3. Kvinnorna rösta i den fria gruppen, var och en på dem, som de önska, men utan partibeteckning.

Nu invänder man häremot, att på det sättet skulle det kunna bli ännu ett eller ett par partier här i landet och oredan bli ännu större än förut.

Därpå vill jag svara: det behöver inte bli någon större oreda, för att det är flera partier. Visserligen blir det en faktor till, som ej är så lätt att räkna med, men detta behöver icke medföra några oordningar. Tvärtom tänker jag mig, att det skulle bidraga att mildra ytterligheterna. Det är ingen olycka för ett land att ha flera partier med olika skiftningar och nyanser, men det är en bestämd olycka att endast ha två stora mot varandra intensivt fientliga partier, som stå emot varandra färdiga att kasta sig över varandra, vardera i avsikt att hävda sina mer eller mindre egoistiska klassintressen.

Och det är dit man vill driva det från båda ytterlighetspartierna: ett de besuttnas och ett de obesuttnas parti. Och sen kan man då låta det braka lös. Och då har vi det härligt! Att man från ytterligt vänsterhåll skulle kunna önska en sådan utveckling, det kan jag förstå: från det håll där man tror sig ha allt att vinna och intet att förlora. Men att man kan önska det från det håll, där man har föga eller intet att vinna men mycket att förlora, det begriper jag ej.

Jag minns från mina tidigare studentår en scen, som jag bevittnade i en svensk landsort. Och säkert har mer än en sett liknande saker: Männerna stodo med knivarna dragna mot varandra; kvinnorna störtade skriande fram och kastade sig emellan. Med fara att bli sårade slingrade de sig om männens armar. Stormen drog förbi, och blodet blev ej gjutet. — Så borde det vara även i stort.

Nå, det där kan ju låta vackert, men är det praktisk politik? Nej, det vill jag då äntligen hoppas att det inte är! Den »praktiska» politiken tycker jag, att vi äntligen borde ha fått nog av. Men trots min missaktning för den s. k. praktiska politiken, så vill jag dock till sist ändå gå så långt, att jag gör en eftergift åt den. Och så kommer jag till slut till ännu en möjlighet, som jag visserligen personligen finner mindre tilltalande än de nämnda, men som kanske är den åtminstone för närvarande sannolikaste lösningen. Och det är den, att kvinnorna göra den minsta möjliga affär av sin rösträtt och inte starta någon särskild valrörelse alls. Detta bleve ungefär detsamma som att varje kvinna röstade i den miljö, där hon naturligen hör hemma, d. v. s. de gifta kvinnorna i allmänhet med sina män, personligen eller genom fullmakt. Detta komme praktiskt att verka så, att de gifta männen finge två (eller man och hustru med fullmakter ända till fyra) röster. Och detta är intet att klandra. Utan tvivel är det rätt, att familjen på det sättet får ett något starkare inflytande än personer utanför familjelivet. Det är då familjen som röstar, och inte mannen för sig och kvinnan för sig. Jag finner något stabilt och betryggande i denna tanke. Ty varje person med familj bör dock känna ett visst ansvar inte blott för sig själv utan för sina barn och deras framtid och därmed för samhället i dess helhet. Och så kommer därtill, vad kvinnorna angår, rösterna från de fria och oberoende kvinnor, som hava politiska och sociala

intressen, som önska att känna sig som medborgare, likvärdiga med männen, och nu får det önskade tillfället att göra sig gällande och lägga sin röst i vågskålen.

Man skall icke missförstå mig: Jag menar naturligtvis inte, att det skall anses vara någon skyldighet för hustrun att rösta på samma sätt som sin man. Jag bara säger det, att i de flesta äktenskap torde väl de båda kontrahenterna tänka så lika, att detta blir den praktiska följden, och jag har inte sett något ont i det utan tvärtom. — Men alla de kvinnor, som icke ha någon bestämd åsikt och inte önska göra sig gällande vid valet — dem borde man i samhällsfridens namn helst låta vara i fred.

Som man finner, gives det sålunda åtskilliga möjligheter för organisationen av kvinnans ingripande i det offentliga livet. Den enda möjligheten, som jag anser olämplig, och som kan bli rent av farlig och fördärvbringande är den, som man synes vara på väg att beträda, att kvinnorna på de gamla partilinjerna anordna en partikamp vid sidan av männens, att det hålles konservativa eller moderata, liberala eller socialistiska kvinnliga partimöten. Farorna av detta tillvägagångssätt har jag förut framhållit. Och varför då slå in på denna enda betänkliga eller i alla händelser omtvistliga väg, när det finns så många andra mera kvinnliga och mera lyckliga?

Vi stå inför en tid av oerhörda förändringar — det är väl knappast någon, som längre tvivlar på det.* Och det kan inte heller vara något tvivel om i vilken riktning de komma att gå. Det blir en nivellering, en utjämning av samhällsförhållandena och samhällsklasserna, av de ekonomiska villkoren och kanske även av kunskaps- och bildningsnivån. Det kommer kanske att fordras någon form av kroppsarbete av alla män-

*) Retorisk överdrift. Många mena, att inga förändringar alls behöva inträffa, bara en del av samhällets medlemmar däremot sätta ett nog energiskt motstånd.

niskor, som ha fysiska krafter därtill, och det kommer att fordras tillräcklig ledighet för alla till själsodling och inre utveckling. I denna omstöpning av samhället ser jag ingen olycka i och för sig. Alla böra beredas en människovärdig tillvaro, så vitt på mänsklig förmåga ankommer. Vår kultur hade före kriget nått ut till en högst betänkelig blandning av barbari och överkultur. Många missförhållanden i samhället, många av dess skuggsidor, mycken last och nöd och perversitet var en följd av detta samhällstillstånd. Utvecklingen kunde helt visst icke fortsätta i samma riktning för alltid. Även kriget var en frukt av detta tillstånd. Alla civilisationer eller kulturer i världshistorien ha en gång ramlat sönder. Orsakerna ha alltid varit mer eller mindre hemlighetsfulla. Den innersta orsaken har enligt min mening alltid varit något, som fränt sönder dem och undergrävt deras stabilitet.

Så var redan före kriget vårt samhälle undergrävt av övercivilisation. Då är medlet en återgång till enklare och primitivare förhållanden på ett eller annat sätt. Rom föll för de kraftigare och enklare germanerna. Vår kultur skall kanske falla för sig själv. Processen är förfärlig. Vi ha sett dess förlopp i Ryssland, och man tyckes vara på väg i Tyskland. Huruvida en katastrof där kan undgås är något, som ingen kan bedöma. Emellertid bör naturligtvis allt försökas för att hejda lavinen. Om det skall vara en möjlighet att använda sådana förfärliga händelser som i Ryssland, använda de gräsliga olyckor, som följa ett våldsamt sammanstörtande av samhället, så finnes ingen annan väg än utjämnning genom successiva eftergifter. Men dessa eftergifter ha redan fördröjts för länge, de måste nu ske i raskare tempo. Den allmänna rösträtten för män och kvinnor är icke slutet på processen utan början. Andra krav gå hand i hand därmed: förkortad arbetstid, ökade löner för de lägre avlönade, ökade anspråk på bildningsmöjligheter o. s. v. Det är ingen klok politik att här-

emot sätta ett obstinat motstånd. Det må kännas svårt och bittert för den, som växt upp i en annan världsordning, under mammonismen, klasskillnaderna, krigskulturen o. s. v., att helt plötsligt se sig nödsakad att stiga in i en värld, som ser ut, eller kommer att se ut, på ett helt annat sätt. Men det blir i alla fall hans lott förr eller senare. Det är ju inte min mening, att detta nya samhälle, mot vilket vi gå framåt, kommer att stå färdigt i brådrasket. Det är säkert en rätt lång väg att vandra dit. Och den vägen kan bli mycket svår. Den blir helt naturligt svårare, ju bittrare åsikterna och intressena stå emot varandra. Jag ser kvinnans stora uppgift i att göra sig till en representant för »den sociala och politiska försoningsläran». Men detta kan icke ske utan offer, offer av oss alla, av den ene i ett, den andre i ett annat avseende. Och alla måste vi offra en stor del av våra sociala fördomar: det gamla idealet om härskare och behärskade, över- och underklass. Och kvinnans stora ansvar blir det, om hon icke omfattar denna tanke utan använder sitt inflytande så, att inga goda verkningar förspörjas därav, utan kanske tvärtom.

Det är naturligt, att kvinnans idealer ha växlat med tider och länder precis som mannens. Men i all denna växling lär det väl ändå ha funnits något beständande, något som, så långt som vårt historiska minne sträcker sig, varit sig alltid lika, detta som Goethe kallat *das ewig weibliche*, det evigt kvinnliga. Vad detta är skall jag icke här försöka utreda, det finnes så oändligt många utredningar om den saken. Och det är för resten något, som vi alla känna eller ana utan förklaringar. Det är något, som vi män icke vilja sakna hos henne, och som hon icke heller själv vill komma bort ifrån — därom är jag övertygad. Om kraven på kvinnans fulla deltagande i det offentliga livet understundom mött ringa eller ingen förståelse hos männen, så torde det ej så mycket vara beroende

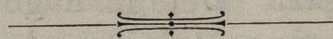

på mannens härsklystnad som fastmer på hans farhågor, att just det, som han särskilt värderar hos kvinnan, skulle kunna minskas eller försvinna.

Jag tror nu visserligen för min del inte, att denna fara är så stor. Och allra minst tror jag på den ofta upprepade och kända, lindrigt kvicka, karrikatyren av den karlavulna, kortklippta, rökande och domderande framtidskvinnan. Visst finns det en och annan kvinna, som med smak kan ta sig en cigarrett efter middagen — och det må vara henne väl unnat —, men jag tror inte denna sed är något särskilt karakteristiskt för den politiskt intresserade kvinnan. Ånej, är det fråga om kvinnliga motsvarigheter till de manliga ovanorna, får vi nog söka dem i helt andra kretsar, sannolikast bland dem, som inte bryr sig mer om kvinnlig rösträtt än om en gammal sko. Och inte tror jag heller, att någon synnerlig fara för hemmen kommer att uppstå därav, att kvinnan begagnar sin rösträtt en dag vart annat eller vart tredje år.

Faran är, att *partilidelserna* gripa även kvinnan, och att hon därigenom kommer att öka avståndet mellan samhällsklasserna, öka splitet och partikivet i stället för att minska detta.

Att även i detta avseende uppträda så, att hon bevarar sin ursprunglighet, att hon bevarar och utvecklar det evigt kvinnliga, det som är det bästa i det evigt kvinnliga — detta anser jag vara det väsentliga i kvinnans ansvar inför sina nya rättigheter.

24 10 3 Holand

21

VISBY
GOTLÄNNINGENS BOKTRYCKERI
1919.

5